

Slovník

RUSKÝCH
UKRAJINSKÝCH
A BĚLORUSKÝCH

spisovatelů

ACHMATOVA AJTMATOV ANDREJEV BABEL
BACHTIN BĚLINSKIJ BOHDANOVIČ BRJUSOV
BRODSKIJ BULGAKOV CVETAJEVA ČECHOV
ČERNYŠEVSKIJ DOSTOJEVSKIJ DOVŽENKO
ERENBURG FEDIN FRANKO GINZBURGOVÁ
GOGOL GONČAROV GORKIJ GRIBOJEDOV
GRIN GROSSMAN CHLEBNIKOV ILF IVANOV
JESENIN JEVTUŠENKO KARAMZIN KULJAŠOV
KRYLOV LEONOV LERMONTOV MAJAKOVSKIJ
MANDELŠTAMOVÁ MEREŽKOVSKIJ NABOKOV
NĚKRASOV OKUDŽAVA OLES OSTROVSKIJ
PRIŠVIN PUŠKIN RADIŠČEV SOLŽENICIN
STRUGACKIJ ŠEVČENKO ŠOLOCHOV ŠUKŠIN
ŠUŠKEVIČ TOLSTOJ TURGENĚV VYSOCKIJ
ZAMJATIN ZOŠČENKO ŽUKOVSKIJ ŽYLKA

**SLOVNÍK
RUSKÝCH,
UKRAJINSKÝCH
A BĚLORUSKÝCH
SPISOVATELŮ**

NAKLADATELSTVÍ LIBRI
PRAHA 2001

Nakladatelství Libri a autoři děkují za finanční podporu tohoto projektu Ministerstvu kultury České republiky.

© Kolektiv autorů pod vedením prof. PhDr. Iva Pospíšila, DrSc.,
2001

© Libri 2001

Recenzenti: Prof. PhDr. Zdeněk Mathauser, DrSc., PhDr. Tomáš Glanc, PhD., prof. V. G. Odinokov, DrSc., prof. V. A. Čamjarycki, DrSc., prof. Hryhorij Pivtorak, DrSc., prof. Mychajlo Najenko, DrSc.

ISBN 80-7277-068-3

O B S A H

Úvodem	7
Poděkování	11
Poznámka k přepisu do latinky	12
Seznam autorů hesel podle šifer	12
Seznam zkratk	13
Úvodní studie	
K celku východoslovanských literatur	15
Ruská literatura	19
Ukrajinská literatura	60
Běloruská literatura	74
Slovník spisovatelů	81
Seznam hesel podle jednotlivých národních literatur	659
Výběrová bibliografie	668

Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, jinými slovy východoslovanských spisovatelů, vychází vstříc potřebě informace o literárním dění na teritoriu, které po rozpadu SSSR a utváření evropských struktur zůstalo poněkud ve stínu našeho edičního zájmu. Sám zobecňující a často zpochybňovaný pojem „východoslovanští spisovatelé“ nebo „východoslovanské literatury“ je dán nejen jazykem (ruštinou, ukrajinštinou a běloruštinou, tedy východoslovanskými jazyky), ale také vzájemným vnitřním prostupováním, častým výskytem dvojdomosti a vícedomosti (jeden autor je řazen k více národním literaturám, příkladem budiž → Simeon Polockij, který je tradičně řazen do ruské, ukrajinské i běloruské literatury) nebo biliterárnosti či polyliterárnosti (jeden autor píše dvěma i více jazyky: častá je biliterárnost bělorusko-ruská, ukrajinsko-ruská, vzácnější ukrajinsko-běloruská). Neznamena to, že celek východoslovanských literatur je neprostopný (podobné vztahy mají např. ukrajinská a běloruská literatura k polské literatuře, rusky píše řada neruských a neslovanských autorů z území bývalého SSSR). Pojem „východoslovanské literatury“ – stejně jako „slovanské literatury“ – není tedy jen projevem mechanického přenášení jazykových kritérií na literaturu, ale také reflexí reálné blízkosti a vědomí příslušnosti a celkovosti. I když dnešní doba tíhne spíše k zdůrazňování individuality a k všelikému štěpení na diskursní entity, bylo by škoda nevyužít rysujících se spojitostí, jejichž relativní kompaktnost je poměrně často dobře materiálově podložena.

V práci navazujeme na dosavadní díla slovníkového typu, která zahrnovala stejnou či podobnou tematiku (viz uvedenou základní literaturu), ale snažíme se také vytvořit vlastní model. Jeho jádrem je důraz na odborný a současně čtenářský charakter slovníku: literatura je v našem pojetí především druhem umění, jehož ráz a směřování se několika větami pokoušíme v heslech – zejména na těch rozsáhlejších – vystihnout. Souběžně s potřebou uvádět alespoň základní vydání autorových děl a elementární sekundární literaturu usilujeme o vzájemné propojování hesel tak, aby v představě čtenáře vytvářela jakousi literárněhistorickou síť, tj. obrysovou představu stavu a vývoje jednotlivých národních literatur, které byly a jsou historicky spjaté. Slovník by tím měl nabýt implicitně srovnávacího charakteru interního (autoři a díla jedné národní literatury) i externího (autoři a díla všech tří východoslovanských literatur, spoje s evropskými a světovými literaturami).

V době různých politických, národních a kulturních disperzí, dezintegrací a delimitací zdůrazňujeme – a to nám umožňuje náš český odstup a nadhled – v jistém smyslu vývojovou celistvost zkoumaného východoslovanského areálu, jeho společné kořeny tkvící v rané a vrcholné fázi literatury Kyjevské Rusi, v dlouhodobém soužití (alespoň části území) v jednom státě, tj. Ruské říši, a v jazykové blízkosti a proplétání, aniž bychom opomíjeli fakt, že ukrajinská a běloruská literatura měly i jiná centra (v Rakousku a později v Rakousku-Uhersku, v Polsku, na Litvě apod.). Brali jsme také v úvahu již zmíněnou dvojdmost a vícedmost některých autorů (uváděný Simeon Polockij) nebo jejich bi- a polyliterárnost (východoslovansko-východoslovanskou nebo jinou, např. → T. H. Ševčenko, → Č. Ajtmatov).

S tím je spojena další vlastnost slovníku, a to uvádět úsporně a funkčně nejen sekundární literaturu vzniklou v tom či onom národním celku (ruském, ukrajinském, běloruském) a nejen české (podle potřeby i slovenské) reflexe, ale někdy také sekundární literaturu jiné proveniencce jako nepřímý důkaz světové pozice zmíněných tří národních písemnictví s pochopitelným důrazem na anglicky a německy, příp. francouzsky psanou produkci, která je z tohoto hlediska nejvlivnější. Zpravidla uvádíme pouze knižní publikace, výjimečně – pokud to pokládáme za funkční a účelné – i časopisecké studie. Zejména život některých klíčových ruských autorů je spojen s anglojazyčnými zeměmi, kde mnozí z nich žijí a pracují nebo alespoň pravidelně přednášejí, a jsou tak uváděni do běžného místního literárního kontextu a oběhu, zejména v USA, Kanadě a Velké Británii.

Pokud to bylo funkční, uváděli jsme i vztahová fakta česko-rusko-ukrajinsko-běloruská, ale nutno poznamenat, že slovník v žádném případě nesupluje ani dějiny literatury, ani studii o česko-východoslovanských literárních vztazích – na tuto literaturu upozorňujeme v bibliografii.

Základním kritériem pro uznání příslušnosti toho či onoho autora k jedné ze tří zmíněných národních literatur je primárně jazyk, nikoli země, kde žije: slovník je tedy slovníkem ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, nikoli spisovatelů Ruska, Ukrajiny a Běloruska. S tím je spojen i problém tzv. slovanské či úžeji východoslovanské emigrace, a to jednak vnitřní (Ukrajinci a Bělorusové v ruských, polských, maďarských, rakouských či českých centrech, Rusové žijící na Ukrajině a v Bělorusku), jednak vnější (Ukrajinci, Bělorusové a Rusové v meziválečné Československé republice, Německu, Kanadě a USA, Bělorusové ve Velké Británii, Rusové v Československu, Polsku, Německu, bývalé královské Jugoslávii, Francii, Británii a USA; zejména ruská emigrace se vyskytuje v několika vzájemně diferencovaných vlnách, tj. po Říjnové revoluci, jednotlivě i na konci 20. let a ve 30.

letech, později od 60. let a zejména v 70. letech, nově v 90. letech – příčiny byly většinou politické a ideologické, později také ekonomické). Krakovský rusista Lucjan Suchanek prosazuje (naposledy oficiálně na kongresu slavistů v místě svého působiště v roce 1998) dokonce „emigrantologii“ jako samostatnou vědní disciplínu vznikající na průsečíku lingvistiky, literární vědy, ale také sociologie, politologie, psychologie apod. S tím je spojena také takřka věčná otázka o vztahu filologických a sociálních věd, která se nyní znovu s plnou silou nastolila na mezinárodních kongresech slavistů v Bratislavě a Krakově v letech 1993 a 1998 a na kongresech ICCEES (International Council for Central and East European Studies) v Harrogate, Varšavě a Tampere v letech 1990, 1995 a 2000 a která se řeší i v týmových projektech (emigraci se u nás zabývá speciální oddělení v Slovanském ústavu AV ČR v Praze, spojení sociálních věd a filologie zkoumá v rámci teorie areálových studií Kabinet integrované žánrové typologie při Ústavu slavistiky na Masarykově univerzitě v Brně; viz publikaci *Integrovaná žánrová typologie*, Brno 2000). Ať tak či onak – je zřejmé, že pro slovanský svět jsou život a tvorba emigrace významné a příznačné, neboť reflektují mimoliterární situaci a podmínky existence jednotlivých národních literatur.

Conditio sine qua non každé slovníkové publikace tohoto typu je její aktuálnost, tj. novost, svěžest uváděných informací biografických a bibliografických. Měli jsme snahu a vůli, pokud to bylo v našich silách – a v řadě případů se to podařilo –, uvádět i literaturu z roku 2000. Snad ještě důležitější je však relativní trvalost našich hodnocení jednotlivých autorů a děl, která se projevuje již ve výběru hesel. Ten je takřka vždy napadnutelný a kritizovatelný, zejména v tom smyslu, které heslo tam není, řídkěji i které je nadbytečné. Také zde jsme se snažili naplnit koncepci slovníku spisovatelů, nikoli děl nebo uměleckých či literárních směrů, nicméně museli jsme zcela přirozeně zařadit také některé literární skupiny, pojmy či klišé, příznačné tiskové orgány a představitele literární vědy a kritiky, dílem i estetiky, kteří literaturu a její recepci pomáhali dotvářet. Při hodnocení jsme vycházeli především z vlastních představ o literatuře, jak se mimo jiné formovaly v brněnské badatelské tradici.

Vzhledem k složitým poměrům v Rusku, na Ukrajině a v Bělorusku jsme se také snažili – pokud to bylo funkční – uvádět politické pozadí národních literatur a základní informace zejména o současném literárním životě a dominantních směrech vývoje (jednak v úvodním přehledovém textu, jednak v dílčích heslech). To se týkalo zejména tzv. postmodernismu a jeho východoslovan-ských projevů v míře únosné pro příručku tohoto typu.

Zejména v případě Ukrajiny a Běloruska jsme museli řešit problém podoby uváděných místních jmen, která mají často několi-

kerou formu, např. ruskou, běloruskou, ukrajinskou, polskou, litevskou apod. (např. Wilno, Vil'no, Vil'na, Vilnius; Lwów, L'vov, L'viv), což je na takovém národnostně a nábožensky smíšeném a historicky proměnlivém teritoriu pochopitelné. Přidržovali jsme se zatím převažujícího českého úzu a uživatelské frekvence, ale snažili jsme se někdy – pokud to bylo funkční, neodporovalo to historické pravdě a nevedlo to k faktickému znejasnění – uvádět také varianty, které jsou na tomto území oficiální nyní (Kyjiv, Charkiv, Lviv, Polack aj.).

Závažným problémem jsou vnitřní a vnější proporce slovníku, tj. vnitřní struktura v rámci jednotlivých národních literatur – kdo má být uveden, kdo nikoli, proč, v jakém kvantitativním poměru mají být autoři domácí, emigrace, příslušníci národnostní menšiny v jiné zemi, např. běloruská literatura v oblasti Belastoku (Białystoku), Vilna (Vilnius) apod., a vzájemný kvantitativní poměr všech tří národních literatur. Zde jsme se snažili o kompromis mezi estetickým a poetologickým hlediskem, tj. mezi tím, jaký vnitřně literární význam ty nebo ony jevy mají pro širší světový literární kontext, a vnitřními hodnotami dané národní literatury a jejími prioritami a vývojovými specifiky; některé jevy by nesnesly světová měřítka, ale v rámci dané literatury představují nepominutelnou hodnotu, bez níž nelze vývoj této literatury vyložit.

Autoři slovníku jsou nebo byli pracovně spojeni s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně jako jeho pracovníci nebo doktorandi.

Ivo Pospíšil

PODĚKOVÁNÍ

Jménem autorského kolektivu vyjadřuji upřímné poděkování všem, kteří během práce na slovníku poskytovali neocenitelnou pomoc. V první řadě všem recenzentům, a to univ. prof. Zdeňku Mathauserovi (Praha), dr. Tomáši Glancovi (Praha), univ. prof. V. G. Odínokovovi (Novosibirsk), univ. prof. V. A. Čamjaryckému (Minsk), univ. prof. Hryhoriji Pivtorakovi (Kyjev) a univ. prof. Mychajlu Najenkovi (Kyjev), dále konzultantům a těm, kteří pomohli radou a materiály, a to Alesi Brazgunouovi, doc. Natalii Ivašinové (Minsk), doc. Margaritě Oděské (Moskva) a dalším přátelům u nás i v zahraničí. Zvláštní díky za finanční příspěvek patří brněnské firmě ALTA. Za redakční péči autorský kolektiv děkuje nakladatelství LIBRI, zvláště redaktoru Jaroslavu Richterovi. Na tomto místě se také sluší vzpomenout, že iniciátorem projektu, v jehož rámci vznikl na Ústavu slavistiky v Brně postupně *Slovník polských spisovatelů*, *Slovník balkánských spisovatelů* a *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, byl univ. prof. Ivan Dorovský.

Ivo Pospíšil

POZNÁMKA K PŘEPISU DO LATINKY

I když jsme si u východních Slovanů vědomi tradiční, kulturní a obecně informativní funkce, jakou má patronymikon, v záhlaví jednotlivých hesel jsme se přidrželi běžných evropských zvyklostí a užívali většinou jen příjmení a jména autorů; jméno po otci jsme ponechávali jen v případě ruských autorů 18. a 19. století, kde je to uzuální (Alexandr Sergejevič Puškin).

Používali jsme přepis cyrilice do latinky podle pravidel transliterace východního typu (běžná: Bělsinskij, odborná: Belinskij, západního typu: Dostoevskii, východního: Dostojevskij), kde převažuje kompromis mezi principem „písmeno za písmeno“ a mezi výslovností podobou. Odbornou transliteraci jsme používali jen v případech bibliografických údajů sekundární literatury, v českém textu a v původních názvech literárních děl uváděných v hesle i oddílech bibliografických údajů o dalším díle a vydáních děl autora jsme dávali přednost běžnému přepisu (Gor'kij – Gorkij).

SEZNAM AUTORŮ HESEL PODLE ŠIFER

gb	PhDr. Galina Binová, CSc.
jb	Mgr. Jana Bumbálková
jd	PhDr. Josef Dohnal, CSc.
hf	PhDr. Helena Filipová, Dr.
tj	PhDr. Tatjana Juříčková
dk	Prof. PhDr. Danuše Kšicová, DrSc.
mm	Prof. PhDr. Miroslav Mikulášek, DrSc.
hm	Doc. Halyna Myronova, CSc.
ip	Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
es	Mgr. Eva Svatoňová
št	Mgr. Šárka Toncrová
mv	Mgr. Martina Vašíková

SEZNAM ZKRATEK

Platí i pro adverbia z adjektiv odvozovaná.

aj.	a jiné	KGB	rusky Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti; sovětská tajná státní policie, dodnes pod tímto názvem v Bělorusku)
ant.	antologie		
apod.	a podobně		
atd.	a tak dále		
autobiogr.	autobiografický		
AV	akademie věd		
Bd.	německy Band (svazek)		
č.	český		
čas.	časopis, časopisecký	kn.	rusky kniha, ukrajinsky knyha (kniha); knižní
ČEKA	Črezvyčajnaja komissija (Zvláštní komise pro boj s kontrarevolucí)	kol.	kolektiv
		kor.	korespondent
čl.	člen	KS	komunistická strana
d.	dílo		
d. d.	další díla	KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
div.	divadelní		
dram.	dramatický		
ed.	editor, edice	kult.	kulturní
filoz.	filozofický	lit.	rusky literatura, literaturnyj, ukrajinsky literatura, literaturnyj, bělorusky litaratura (literatura, literární)
g (gg)	rusky god, gody (rok, roky)		
gaz.	rusky gazeta (noviny)		
gub.	gubernie		
hist.	historický		
hl. d.	hlavní díla	lit. hist.	literárněhistorický
humor.	humoristický	lit. krit.	literárněkritický
ICCEES	International Council for Central and East European Studies (Mezinárodní rada pro studium střední a východní Evropy)	MCHAT	Moskovskij chudožestvennyj akaděmičeskij téatr (Moskevské umělecké akademické divadlo)
		mj.	mimo jiné
		nakl.	nakladatelský
jaz.	jazykový	např.	například

názv.	název	slov.	slovensky
NEP	Novaja ekonomičeskaja politika (nová ekonomická politika sovětského státu 1921–24)	sov.	rusky sovetskij (sovětský)
		sovr.	rusky sovremennyj, sovremennik (současný, součas- ník, vrstevník)
NKVD	Narodnyj komissariat vnutrennich del (represivní složka ministerstva vnitra v bývalém SSSR, v podstatě sovětská politická policie)	SPFF BU	Sborní prací Filozofické fakulty brněnské univerzity
		spol.	společenský, společensky
		SSSR	Svaz sovětských socialistických republik (1922–91)
poč.	počátek	st., stol.	rusky stoletije, ukrajinsky stolitte (století)
pol.	polovina		
polit.	politický		
překl.	překladatel, překladatelský	sv.	svazek
pseud.	pseudonym(y)	t (tt)	rusky tom, toma (díl, díly)
psychol.	psychologický		
publ.	publikováno	TASS	Tělegrafnoje agent- stvo Sovetskogo Sojuza (sovětská tisková agentura)
r.	ukrajinsky rok		
red.	redakce		
rev.	revoluční		
ROSTA	Rossijskoje tělegraf- noje agentstvo (Ruská telegrafní agentura)	TIM	Těatr imeni Mejercholda (Me- jercholdovo divadlo)
		tj.	to jest
RSFSR	Ruská sovětská federativní republika	tzv.	takzvaný
		ukraj.	ukrajinskyj (ukrajinský)
RSR	Ruská socialistická republika	USA	Spojené státy americké
rus.	ruskij (ruský)	v. (vv.)	rusky vek, veka (století)
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci	vl. jm.	vlastním jménem
		vol., vols.	angl. volume, avolumes (svazek, svazky)
s.	strana		
sat.	satirický		
sb.	sborník (sborník, sbírka)	vyd.	vydání, vydáno
		vyp.	vypusk (vydání)
sci-fi	vědeckofantastický, science fiction	zvl.	zvláště, zvláštní
		→	odkazová šipka